

İMÂMIYYE Şİ'ASINDA İNANÇ ESASLARI

Prof. Dr. Emrullah YÜKSEL

İmâmiyye (İsnâ-Aşeriyye)'ye göre, sübûti ve selbi sıfatlarıyla Allâh'ı, O'nun hakkında doğru ve mûmtenî' olanı, nübüvveti, imâmeti ve me'âdi tanımak vaciptir. Başka bir ifadeyle "usûlü'd-din"den olan, Allâh'ın birliğine, sıfatlarına, adaletine, peygamberlerin peygamberliğine, Hz. Peygamber'in Allâh'dan getirdiklerine, imâmların imâmetine ve me'âd (öldükten sonra dirilmeye) inanmaktır. Şi'a'ya göre, her âkil bâliğ insanın bu inanç esaslarını bilmesi vaciptir. Bunun böyle vacip olduğu, hem akli, hem nakli delil ile sabittir. Allâh'ın bilinmesi taklitle olmamalı, akli muhakeme ve istidlâlle dayanmalıdır. Allâh'ı taklitle tanımak caiz değildir. Çünkü taklid, başkasının sözünü delilsiz kabul etmek demektir. Oysa Allâh Teâlâ, taklidi kötölemişti: "Hayır, belki onlar: Biz babalarımızı bu yol üzere bulduk, biz onların izini tutarak gidiyoruz derler." (XLIII/23); "Bu kitaptan evvel size bir kitap gelmişse, yahut sizde birtakım ilim artıkları kalmışsa, davanızda gerçekseniz, bana getirin!" (XLVI/5).

Şu halde Şi'a'ya göre "Dinin Esasları" (Usûlü'd-Din)'nde taklid caiz değildir. Kur'an-ı Kerim'de buyurulduğu gibi Allâh'ın varlığını ispat eden bu deliller, hem bizi kuşatan âfâkta (göklerde ve yeryüzünde), bütün olaylarda, hem insanın kendi varlığında mevcuttur. Bu husustaki ayet-i kerime mealen şöyledir: "Biz onlara, çok geçmeden, ayetlerimizi, uzak ufuklarda da kendi öz canlarında da göstereceğiz." (XLI/53). Demek oluyor ki insan, Allâh'ın büyük bir lütufla kendisine verdiği akıl ve idrakele, uçsuz bucaksız âlemleri yaratan, bütün bunları sağlam düzen ve intizamla idare eden her şeyi bir sebebe bağlayan abes ve manasız hiçbir şey yaratmayan üstün sıfatlara sahip, noksan sıfatlardan uzak bir yaratıcının varlığını ve birliğini anlar ve inanır. Yine insan, kendi yaratılışındaki üstünlükleri tefekkür edip düşündüğünde de, bu yüce kudret ve hikmet sahibi

varlığın mevcudiyetini kabul eder. Çünkü ona verilen akıl ile o, hiçbir şeyin kendiliğinden olamayacağına ve bu âleminde cereyan eden kurulu düzenin şursuz bir tabiatın veya bir tesadüften meydana gelmeyeceğine hükmeder.

İşte bu yüzden İmâmiyye'ye göre Usûlü'd-Dîn'de taklid yoktur. Mü'min, akıl ve tefekkürle Allah'a, Adâletine, Nübüvete, İmâmete ve Me'ad'a inanır ve bunların ayrıntılarını dinî kitaplardan ve bilginlerden öğrenir ve hayatı boyunca bunu sürdürür.

Bilindiği üzere İslâm dinî şu esaslara dayanır: Tevhîd, nübüvvet ve ahirettir. Bunlarda bütün İslâm fırkaları ittifak etmiştir. Şî'a, bu üç rükne, ilâhî adâleti ve imânete imanı ilâve ederek İslâmın ve imanın asıllarını beş esasta toplamaktadır. Onlara göre, iman; kalb ile tasdik, dil ile ikrâr ve erkân ile amel etmektir.

A. Tevhîd:

Tevhîd, Allah Teâlânın varlığına ve birliğine inanmaktır. O'nun benzeri yoktur. O, ezeli ebedî, evvel ve âhır, her şeyi bilen, hikmet sahibi, âdil, diri, her şeye gücü yeten, ganî, işiten ve görendir. Yaratıkların vasıflandırıldığı sıfatlarla vasıflandırılmaz. O, cisim değildir. Suret, cevher, araz, ağırlık, hafiflik hareket, sükûn, mekan ve zamanla vasıflandırılmaz. O'nun benzeri, eşi, zıddı, arkadaşı, oğlu, kızı ve ortağı yoktur. O'nun bir dengi yoktur, olamaz da. Gözler O'nun idrâk edemez. O ise bütün gözleri idrak eder.

İmâmiyye'ye göre Tevhîd dört kısımda izâh edilir:

I. Tevhid-i Zâtî:

Allah'ın zâtı itibarıyla bir olduğuna inanmak demektir. Yukarıda zikredildiği gibi O'nun ortağı ve benzeri yoktur. O'na benzer ve eş düşünülemez. O, her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olup, kemâl sıfatlarıyla muttasıftır. Varlıkların başlangıcı, onların yaratıcısıdır. Bütün varlıklar O'ndandır. Allah ilk sebeptir. Varlığı zarurî olup,

bizzat Kendisindedir. "Doğurmadı, doğmadı. O'nun eşi benzeri yoktur, olamaz da." (CXII/3). O, her şeyden müstagni, fakat her şey O'na muhtaçtır.

II. Tevhid-ı Sıfat :

İmamiyye, Tevhid-ı sıfatı, iki kısımda inceler:

- a) Sıfat-ı Zâtî, Subûtî veya Cemâl ve Kemâl ile Selbi veya Celâl
- b) Sıfat-ı Fîlî.

a)₁ Sıfat-ı Zâtîye, Subûtî, Cemâl ve Kemâl sıfatları da denir. Onlar sekizdir: Kudret, ilim, hayy, irâde, müdrîk, kadîm, mütekellim ve sâdıktır. Bu sıfatlar, O'nun zatının aynıdır.

1) Kudret: Allah, Kadîr-ı Muhtardır: O'nun kudretinde acızlık yoktur. O hiç bir hususta mecbûr değildir. O dilediğini işler, dilediğini terkeder. O'nun kudreti, hür iradesiyle bir şeyi işlemeye de, terketmeye de aynı seviyede teallük eder. Böylece kudreti geneldir.

2) İlim: Allah, âlımdır. O, her şeyi bilendir. Fillerini bilerek, sağlam ve pürüzsüz yapar. Bu şekilde fil işleyen, zarurî olarak âlımdır. O'nun ilmi, bütün bilinenlere tealluk eder.

3) Hayy: O, daimî diridir. Kadîr, alim olduğuna göre, zarurî olarak diridir.

4) Mürîd ve Kârîh'dir. Allah'ın iyiyi, hayrı dilemesi, kötülüğü, zulmü ve şerri dilememesidir.

5) Müdrîk: Kullarca idrâkî mümkün olanı ve olmayanı Allah'ın bilmesi ve kavraması demektir.

6) Kadîm: O'nun için ne bir öncelik, ne bir sonluluk düşünülemez. O'nun varlığında geçmiş ve geleceğin anlamı olamaz. O, daima ezelde de ebedde de vardır. Varlığının başı ve sonu yoktur.

7) Mütekellim: Allah'ın kelâmı olması demektir. O'nun kelâmı, işitilen muntazam harf ve seslerle, -yalnız dille dudakla değil- cisimlerden her hangi bir cisimde yaratmasıyla meydana gelir, anlamındadır. Allah emirlerini, melekle Peygamberlerine bildirir, yarı kelâm sıfatını melekte yaratır, yahut Mûsa aleyhisselam'a olduğu gibi ağaçta halkeder.

8) Sâdik: Allah'ın haberlerinde doğru olması demektir. Çünkü yalan, zarurî olarak çirkin bir şeydir. Oysa Alah çirkin olandan

münezehtir. O'nun hakkında eksiklik muhaldır.

İmâmiyye'ye göre bütün bu sıfatlar, Kemal sıfatları olup, hepsi Allah'ın zatının aynıdır. Bu sübûti sıfatları, Zât'tan ayrı bilmek, ya bunların da O'nun Zâtı gibi Kadîm olduğuna inanma sonucuna bizi götürür ki bu inanç, Kadîmlerin çokluğu (Teaddüd-i Kudemâ)nu gerektirir, oysa bu durum İslâm'a ve imana aykırıdır; yahut bu sıfatların hâdis olduğuna inanma sonucu çıkar ki o takdirde, Allah'ın bir zaman bu zâti sıfatlardan yoksun bulunduğunu kabul etmiş oluruz, halbuki Allah bu gibi şeylerden münezzehtir (uzak)tir. İmâmiyye, bu konuda Mu'tezile ile aynı görüşü paylaşmaktadır.

Ehl-i Sünnet'e göre "bu sıfatlar kadîm olup, zâtın ne aynı, ne de gayrıdır." demenin manası şudur: Bu sıfatlar Zât-ı İlähi'nin zihindeki mefhumunu değiştirecek özel mefhumlara sahip oldukları için, gerek fehm ve gerekse zihni tasavvur itibariyle Zâtın gayrıdır. Fakat bu sıfatlar, dış âlemden bir vücutları bulunması itibariyle de mevsûf (Zât) tan ayrılıp, müstakil olarak var olamazlar; meselâ zât'tan ayrı olarak müstakilen var olan bir "kudret" göremiyoruz; biz ancak zat ve kudreti birlikte görebilmekteyiz. İlähi sıfatların durumu işte böyledir. Bunlar hariç itibariyle Zât'ın aynıdır; yani Zât'tan müstakil olarak ayrı bulunamazlar. Zihinde ve fikirde tasavvur edilmeleri itibariyle de Zât'ın gayrıdır; yani akıl her sıfatın manasını anlar ve her birini ayrı ayrı düşünür. Zihinde bir takım manaların bulunması asla şirk anlamına gelmez. Tevhidi bozacak ve manasını zedeleyecek olan, hariçte, çokluğun bulunmasıdır. Kadîm olan ilâhi sıfatları zihinde müstakil olarak düşünmek, Tevhid'in manasını bozamaz. Çünkü Zât'ın mefhumu başka, sıfatların mefhumu başkadır. Ne Zât sıfatsız, ne de sıfatlar Zât'sız tasavvur olunabilir. Eğer ilim Zât'ın aynıysa, aynı şekilde kudret de Zât'ın aynıysa, bu takdirde ilim kudretin aynıysa demek olur ki, bunun bâtil olduğu açıktır. Ehl-i Sünnet'e göre, Zât kadîm olduğu gibi, sıfatlar da kadîmdir. Sıfatların da kadîm olduğu kabul edilmekle kadîmlerin çokluğu gerekmemektedir. Ayrıca sıfatların intikali de caiz görülmemektedir. Kadîmlerin çokluğunun gerekliliği, ancak ispat olunan kadîmlerin çeşitli zâtlar kabul edilip,

birbirinden ayrılmasının ve intikâlinin caiz olmasıyladır. Müslümanlığa ve Tevhîde aykırı olan, kadîm zâtların çokluğudur. Çünkü zât'ın birçok sıfatları olabilir, bu sıfatların çokluğu hiç bir zaman Zât'ın çokluğunu gerektirmez.

a)₂ Selbî veya Celâl sıfatlar, Allah'da bulunmasına imkân olmayan, O'nun bunlardan münezzeht olduğunu ifade eden sıfatlardır. Onlar yedidir:

1) O, mürekkep değildir, Aksi takdirde parçalara muhtaç olurdu ki bu da mümkün olması anlamına geleceğinden, Allah böyle şeylerden münezzehtir.

2) Cıstım değil, yani araz ve cevher değildir. Yoksa mekâna muhtaç olurdu ki Allah bundan beridir.

3) Allah hâdiselere mahal olamaz.

4) Allah âhirette gözle görülmeyecektir. Oysa görülecek olsa, zaman ve mekâna muhtaç olurdu.

5) Zâtında ve sıfatlarında ortağı yoktur, olursa çokluk (teaddüd) lâzım gelir. Halbuki bunun fesadı gerektirdiği apaçıktır.

6) Sûbûtî sıfatlar, Zâtının aynı olup, gayri değildir. Eğer O, kudretle Kâdir, ilimle Âlim v.s. olursa (Allah'ın sûbûtî sıfatları Zâtına zât olursa), sıfatlarında bu manevî (sûbûtî) sıfatlara muhtaç olurdu, böylece O, mümkün olacaktır ki Allah bundan münezzehtir.

7) Allah ganidir, ihtiyaçtan münezzehtir. Herkes ve herşey O'na muhtaçtır.

III- Tevhîd-i Fîlî: Allah'ın varlığına, birliğine sûbûtî sıfatlarına ve bu sıfatların Zât'ın aynı olduğuna, O'nu yaratıklara teşbîh ve tecsime meydan veren selbî sıfatlardan münezzeht bulunduğuna iman etmekle birlikte, O'nun fiillerinde de ortağı olmadığına inanmaktır.

Şu âlemde var olan her şeyin, yaratma, yaşatma, rızık verme, öldürme, diriltme, acuma, bağışlama v.b. bütün fîlî sıfatların, O'nun fîl ve irâdesine râci olduğuna inanmaktır. O'nun fiilinde ortaklık, irâdesinde cebr yoktur.

IV- Tevhid-ı İbâdet:

İbâdet, yalnız Allah'a mahsustur. O'ndan başkasına İbâdet şirktir, küfürdür. Allah'tan başka, her hangi bir peygambere, imâma, meleğe, ermiş bir kimseye v.b. ne İbâdet edilmez.

Mü'min, yukarıda zikredilen dört yönden Allah Teâlâyı birlemesi lâzımdır.

B- Adâlet:

Adâlet, İmâmiyye Şî'asının önemli asıllarından birisidir. O, Allah'ın sübûti kemâl sıfatlarındandır. Allah Teâlâ mutlak adâlet sahibî olup, zâlim değildir. Çünkü zulüm, ya onun çirkin olduğunu bilmemekten, yahut bildiği halde mecbur olduğundan, ya da hakka karşı inâd etmekten meydana gelir. Allah ise böyle şeylerden münezzehtir. Bu esasa binaen İmâmiyye Şî'ası, kulların irâdelerinde ve fiillerinde mecbur olmadıklarını, hür ve muhtar olduklarını kabul etmektedir. Allah, kullarına güçlerinin yetmeyeceği bir şeyi teklif etmez, onları müstehak olduklarından fazlasıyla cezalandırmaz. Çünkü O, hikmet sahibidir, O'nun fiilinin hikmete uygun olması gerekir. Allah, daima kulların mutluluğa ermeleri için onları doğru yola irşâd buyurur, kendilerine zarar verecek ve fesat olan şeylerden nehyeder ve şerri dilemez. Bu, onlar hakkında O'nun lütfudur ve rahmetidir. Eğer Allah, bir kimseyi yaptığı kötü fiilinden dolayı cezalandırırsa, bu O'nun adâletindedir, ama bağışlarsa bu da O'nun lütuf ve merhametindedir. İmâmiyye'ye göre bu şekilde Allah'ın adâlet sıfatına inanmak gerekir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Hak Teâlâ, kullarına asla zulüm istemez." (XL/31); "Allah ise fesâdı sevmez." (II/205); "Biz göklerle yeri, ve aralarındakını, eğlence olarak, boşu boşuna yaratmadık." (XLIV/38); "Ben cinleri de insanları da, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (LI/56).

Allah Teâlâ, insana akıl ve fikir ihsan ettiği için o, diğer yaratıklardan üstündür. İnsanın, bu ilâhî lütuf sayesinde Allah'ın hiç bir kimseye zulmetmeyeceğine inanması gerekir. Adâlet, her şeyi hakettiğine göre yerli yerine koymak olduğundan, Allah hiçbir surette

zulümde bulunmaz.

Bu yüzden, İmamîyye'ye göre, "Adâlet" dinin temellerinden biri sayılmaktadır.

C. Nübüvvet (Peygamberlik):

Peygamberlik, Allah'ın salih kulları arasından seçtiği bir insanla, onlara ıylığı ve kötülüğü bildirmek ve dünya ve ahirette onları mutlu kılacak hususları göstermek üzere, Allah Teâlâ'ya adli dolayısıyla rahmet ve lütuf olarak vacip, ilâhî bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Tanrımız! onların içinden öyle bir peygamber gönder ki onlara Senin ayetlerini okusun, kitap ve hikmeti öğretsin ve onları tertemiz eylesin. Muhakkak ki aziz Sensin, hakim Sensin!" (II/129). Buradaki vaciplik, başkasının, hâşâ, Allah'a zorunlu kulması yoluyla değil, kemâli ve lütfu bakımından zâtî bir vücûbluktur. Çünkü Allah, mutlak adil, lütuf ve kemâl sahibidir. Bu sebeble, O'nun kullarına peygamber gönderdiğine ve bunu dinin temellerinden biri olduğuna inanmak gerekir. "Hak Teâlâ, peygamberliği kime vereceğini daha iyi bilir." (VI/124).

İnsanlara Peygamber Gönderilmesindeki Çeşitli Görüşler

1- Ehl-i sünnetin çoğunluğuna göre, Allah tarafından peygamber gönderilmesi mümkündür ve bunu akıl kabul eder. Onlardan bir kısmı da hikmetin gereğine göre peygamber gönderilmemesinin vacip olduğunu söyler.

Yalnız burada bahsedilen vacip, Mu'tezilenin anladığı manada değildir. Hikmetin gereği anlamındadır. Şöyle ki Cenab-ı Hak hakîmdir, kudreti ilmi tam, keremî açıktır. Böyle Yüce varlıktan ancak umumî hayra ve onun üstünde hayır tasavvur edilemeyen nizamın güzelliğine sebep olan şeyin meydana gelmesi uygundur.

Peygamber gönderilmesini hikmetin gereği olarak kabul eden kelâmcılar Maverâünnehir (Matürîdî) kelâmcıdır.

Eş'ârliler, Allah'ın fiillerini hiç bir şeyle ta'îl etmezler. Peygamber göndermek birtakım hikmetleri ve menfaatleri kapsamasına rağmen, hikmetler ve menfaatler peygamberlerin gönderilmesini gerektirmez.

Peygamber gönderilmesi hususunda, Ehl-i sünnetin görüşünü toplayacak olursak şöyledir: Allah tarafından peygamber gönderilmesi aklen caizdir. Yoksa Allah hakkında vacip değildir. Bu, âleme Allah'ın bir lütfu ve rahmetidir. Peygamberlik, çalışıp kazanmakla elde edilemez, ancak Allah'ın vergistyledir. O, kullarından dilediğini peygamberliğe seçer: "İşte bu (peygamberlik) Allah'ın fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah çok büyük ihsan sahibidir" (LXII/4). "Hak tealâ, peygamberliği kime vereceğini daha iyi bilir", (VI/124).

Kur'an-ı Kerim'in şu ve benzeri âyetlerinden, Allah'ın peygamber göndermekle mükelleflerden özür beyan etmelerine meydan verilmemesi anlaşılmaktadır:

"Biz peygamberleri müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik. Ta ki peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı ileri sürülecek bir bahaneleri olmaya". (IV/165); "Peygamber gelmeden evvel onları azap ile helâk etseydik, onlar Rabbimiz derlerdi, bize bir peygamber göndereydin de rezil ve rüsva olmadan Senin âyetlerine (inanaydık) onlara uyaydık." (XX/134).

2- Mu'tezile'ye göre, Allah üzerine peygamber göndermek kullarına salah (iyilik) ve lütuf olarak vaciptir. Çünkü onlar, "aslah 'alallah" prensiplerine göre, Allah'ın kullarına en iyi olanı yaratması vacip olduğundan, peygamber gönderilmesinde de onların menfaati bulunduğundan, bunun vacip olduğunu söylerler.

3- Filozoflara göre de peygamber göndermek, Allah üzerine aklen vaciptir. Âlemin nizamının muhafazası için inâyet-i ilâhiyye gereklidir. Onlara göre, âlemin nizamı, ancak âdil kanunların koyucusu peygamberin varlığı ile tamam olur.

4- Sümentyye ve Berâhîme, peygamber gönderilmesinin muhal olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, eğer peygamber aklın gerektirdiği şeyleri getirip bildirecekse, akıl zaten bunu anlamak için

yeterlidir. Peygamber gönderilmesine ihtiyaç yoktur. Çünkü aklın iyi gördüğü iyi, çirkin gördüğü çirkindir. Eğer peygamber aklın kabul etmeyeceği şeyi getirecekse, bu da akıl tarafından reddedilecektir. Öyleyse peygamber gönderilmesinde bir faide yoktur.

İmamîyye'ye göre, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar yüz yirmi dört bin Peygamber gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş tanesinin ismi geçer.

Peygamberler Masumdur:

İmamîyye Şi'asına göre, Peygamberler, peygamber gönderilmeden önce de, peygamberlikle görevlendirildikten sonra da, büyük olsun, küçük olsun her türlü günahattan, hatta yanılmaktan, unutmaktan, hatta aklın peygamberden meydana gelmesini imkânsız görmediği, ancak halkın, örf bakımından hoşlanacağı şeyleri yapmaktan korunmuş (masum)lardır. Aynı şekilde imâmlar da masumdurlar.

Peygamberlerin vahiyden önce de, sonra da küfürden masum olduklarında ümmet icma etmiştir. Yalnız Hâricilerden Ezârîka, peygamberler hakkında günahı (zenbî) caiz görmüşlerdir. Bunlara göre her günah küfürdür. Böylece onlar, küfrü peygamberlere tecviz etmiş oluyorlar. Şi'a ise, "takiyye" prensiplerine uygun olarak, yani iman ve inançlarını yerine ve zamanına göre saklayarak başka türlü itikat ve başka türlü iman göstererek, peygamberlerin tehlikeden dolayı küfür izhar etmelerini caiz görürler. Şi'anın bu görüşü ise kesinlikle doğru değildir. Şöyle ki bu durum, tamamen Peygamberin davetini gizlemeğe, risâlet tebliğini terke kadar varır. Çünkü takiyyeye en uygun vakit, peygambere muvafakat edenlerin azlığı veya yokluğu, muhaliflerinin çokluğu açısından peygamberin davet ettiği vakit bulunmaktadır. Şiilerin zikrettikleri bu husus, Nemrut ve Firavun zamanındaki helâk olma korkusunun şiddetine rağmen Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın davetiyle de nakzedilmiştir.

Peygamberlerin tebliğlerinde kasden yalandan korunmuş olmalarında icma vardır. Yanılma ve unutma yoluyla olan yalan

konusunda ihtilaf vardır. Üstâd Ebû İshâk ve bir çok ileri gelen İmamlar, mucizenin peygamberlerin doğruluğuna delâlet etmesinden dolayı, ahkâmı tebliğle ilgili konularda peygamberlerden yalan sadır olmasını kabul etmez. Kâdı Ebû Bekr el-Bâkılânî ise, bir yanılma ve unutmaya eseri olarak, onlardan yalanın meydana gelmesini caiz görür.

Cumhura göre peygamberlerin kasden büyük günah işlemeleri dinen imkânsızdır. Yalnız Haşeviyye bu kanaatte değildir. Bunlara göre peygamberlerden büyük ve küçük günahların sadır olması caizdir. Kâdı Ebû Bekr ve Eş'arîlerin muhakkıklarınce, tebliğin dışında peygamberlerin ismeti aklen vacip değildir. Çünkü mu'cize tarafından ona delil yoktur. Ebû Bekr el-Bâkılânî, Peygamberlikten önce küfrün vukuuna aklen cevaz verir; fakat bu, asla vaki' olmamıştır.

Mu'tezile ise, iyilik ve güzelliğin akli, salah ve aslaha riayetin vacip olduğu prensiplerine dayanarak, peygamberlerden kasden büyük günahın meydana gelmesini aklen mümteni' görürler.

Âlimlerin çoğunluğuna göre peygamberlerin yanılarak (sehven) büyük günah işlemeleri caizdir.

Kasden küçük günahların işlenmesine gelince; cumhura göre, peygamberlerin kasden küçük günah işlemeleri mümkündür. Yalnız Cübbâî bu kanaatte değildir. Ancak o, yanılma ve hata yoluyla küçük günahın sadır olmasını caiz görür. Küçük günahların sehven suduru ise, Ehl-i sünnetin çoğunluğu ile Mu'tezilenin çoğunluğu tarafından ittifakla caiz görülmüştür.

Bu anlatılanların hepsi, peygamberlerin vahiyden sonraki vasıflarına aittir.

Peygamberlikten önce büyük günah işlemelerini ise, Ehl-i sünnetin çoğunluğu ile Mu'tezilenin hepsi, mu'cize tarafından delil olmadığı için imkânsız değildir, derler. Bu, aklen mümteni' olmadığı gibi, aynı şekilde aklen de onu gösterecek bir delil yoktur.

Rafiziler, peygamberlerin vahtiden önce küçük ve büyük günah işlemelerinin kasten de, sehven de, hata ile de caiz olmadığını, bilâkis onlardan uzak olduğunu kabul ederler.

Ehl-i sünnete göre muhtar olan, peygamberler peygamberlikleri zamanında mutlak olarak büyük günahlardan, kasten de küçük günahlardan masumdurlar.

Şii bilgînlerinden Şeyh Ebû Cäfer (ölm. 381/991), Şiiilerin ismet hakkındaki görüşlerini şöyle özetler: "Bizim nebiler, resüller, imamlar ve melekler hakkındaki inancımız şudur: Onlar masumdur, her türlü lekeden temizlenmişlerdir. İster küçük, ister büyük olsun hiç günah işlemezler. Kendilerine emrettiği hususlarda Allah'a karşı gelmezler ve emrolunanı işlerler. Onların halleri ile ilgili bir hususta günahsızlıklarını (ismet) inkâr eden bir kimsede, onları tanınamaktadır. Onları tanımayan (câhil) kimse ise, bir kâfirdir." [Risâletu'l-İtikadâtü'l-İmâmîyye (Şii İmâmîyenin İnanç Esasları, s.113)].

Biz burada ismet konusuna ait belli başlı görüşlerin özünü vermeye çalıştık. Peygamberlerin ismetini misâlleri ve açıklamalarıyla genişçe görmek isteyenler, S. Ş. el-Cürcânî'nin "Şerh el- Mevakıf"ı ile Taftâzânî'nin "Şerh el-Makâsıd"ına başvurabilirler.

Mu'cize:

Mucize, Peygamberlerin peygamberlik davalarını doğrulamak için Allah'ın izni ile gösterdikleri olağanüstü bir delildir.

Mu'cize, benzerini getirmekten insanların âciz kaldığını ispat eden ve peygamberlerin tasdikini gerektiren bir şey olduğu için, her peygamberin mu'cizesi, çoğu kez bulunduğu toplumun içinde en çok şöhreti hatiz ve kendilerince iftihar olunan haller kabülinden olur. Meselâ Hz. Musa'nın kavmi arasında sihir, son dereceye varmış; herkes bu sihir konusundaki hüneryile iftihar ederdi. Hz. Musa (a.s.)'nın asâsı apaçık mu'cize olarak, ejderhaya çevrilip, sihirbazların sihirlerini bir anda yutup ortada onlardan hiç bir eser bırakmadığı

zaman, onun gerçek mu'cizeliği anlaşıldı.

Hız. İsa (a.s.) zamanında tıp ilmi terakki ederek herkes onunla iftihar ederdi. Fakat anadan doğma körlerin gözünü açmaktan ve ölüleri diriltmekten herkes aciz iken, Hız. İsa (a.s.) Allah'ın izniyle mu'cize olarak bunları meydana getirince, insanlar onu tasdiqe mecbur kalmışlardı.

Hız. Muhammed'in Asr-ı saadetlerinde de fesâhat ve belagat terakki ederek herkes onunla iftihar edip, müsabaka meydanına çıkmak üzere pek çok mükâfatlar temin eylerlerdi. Fesâhat ve belâgatta mümkin olan derecenin sonunda bulunan Kur'an-ı Kerim, Hız. Peygamber'in peygamberliğini teyid eden en büyük bir mu'cizedir. Geçmiş peygamberlerin mu'cizeleri, çoğu kez geçici ve hissi olduğu halde, Hız. Peygamberin mu'cizeleri sürekli ve aklı idi.

Gerçekten Hız. Muhammed zamanında Arap dili üslûbu ve hitabeti altın çağını yaşamakta idi. Bunun en yüksek derecede misâlini meşhur yedi askı (muâllekat-ı şeb'a) da görmekteyiz. Belâgat ve fesâhatın en yüksek bir dereceye ulaştığı bir zamanda ve mekânda hiç kimse tarafından taklid edilemeyen Kur'an-ı Kerim'in vahyedilmesi en büyük mu'cize idi.

İmâmiyye Şi'ası Peygamberimizin en büyük mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğunu kabul ettiği gibi onun elinden daha bir çok mucizelerin meydana geldiğine inanır. Ayın ikiye bölünmesi, parmaklarının arasından su fışkırması, az bir yemekle birçok insanı doyurması, avucundaki çakıl taşlarının Allah'ı tesbih etmesi v. b.

D- İmâmet:

İmâmiyye Şi'asına göre, imâmete (hilâfete) inanmak, imân esaslarından birisidir. Her müslümanın, imâmetin de nübüvvet gibi sıhhi bir müessese olduğuna inanması gereklidir. Cenab-ı Allah, nasıl kullarından dilediğini onlara peygamber olarak seçer ve onun

peygamber olduğunu mucizelerle teyid ederse, aynı şekilde dilediğini imâmete seçer ve peygamberine bunu haber vermesini ve kendisinden sonra, yaptığı görevleri yerine getirerek bir imam tayin etmesini emreder.

Ancak imâm ile peygamber arasında şu fark vardır. Peygambere vahiy gelir, imâma vahiy gelmez. İmâm hükümleri, ilâhi tavsiy ve irşad ile peygamberden alır. Şu halde peygamber Allah'tan, imâm da peygamberden tebliğ etmiş olur.

İmâmet, insanların din ve dünya işlerini yürütecek, aralarında zulmü, düşmanlığı kaldıracak, adâleti yerleştirecek olan imâmın haliz bulunduğu, nübüvvetin devamı bir müessesedir. Bu yüzden insanlara peygamber göndermek, Allah'a lütuf yoluyla vacıp olduğu gibi, ondan sonra yerine imâm tayin etmek de Allah'a vacıptır. Bu imâmet, Allah Teâlâ'nın nassı ile yahut imâmın kendisinden sonra gelecek olan imâmı beyan etmesiyle bilinir. İşte bu nedenle imâmet nasladır. Bu, insanların istemesiyle ve seçmesiyle olmadığı gibi, onların imâmı azle de hakları yoktur.

Yukarıda verdiğimiz şîilerin imâmetle ilgili görüşlerinden, Sünnîler ile Şîilerin hilâfet (imâmet) hakkındaki görüşleri birbirinden farklıdır. Ehl-i Sünnete göre, hilâfet dinin asıllarından (akâid esaslarından) olmayıp, fûrû'a ait bir meseledir. O nasla tayin edilmez. İslâm cemaatına burakılmıştır. Onlar ehil gördükleri kimseyi seçerler.

Şî'a'ya göre, hilâfet köke ait bir mesele olup, Dinin rûkûnlarından biridir. O, çözümlenmesi müslüman cemaate terk edilecek âdi meselelerden değildir. Peygamberin de onu ihmâl etmesi gerekmez. Çünkü İmâmet, peygamberlik nâibliği (vekilliği) olup, ilâhi tayinle gerçekleşir. Bir hadis-i şerîfnde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim zamanının imâmını tanımadan ölürse, cahiliyye ölümüyle (kâfir olarak) ölmüştür." İmâmet, Hz. Ali ve O'nun evladına aittir. Eğer ondan veya evladından çıkmışsa, bu ya zulüm ile, ya onun veya evladının taktıyesi (elinde güç bulunan kâfir ve zalimlerin can ve

mal tehditleri karşısında içindekini söylememesi, dıştan başka türlü görünmesi) sebebiyle vuku bulmuştur.

İmamiyye Şi'ası Hz. Peygamberden sonra imâmetin Hz. Ali ve oğullarına att olduğunu bir takım delillere dayandırmışlardır. Onlar şöyle sıralanabilir:

a) Hz. Peygamber, Mekke'de "En yakın akrabalarımı uyar." (XXVI/214) ayet-i kerimesi nazil olduktan sonra bir yemek hazırlanmış ve en yakın akrabalarımı davet etmiş, herkes tamamıyla doyuncaya kadar yiyip içtiler. Ali b. Ebi Tâlib, Hz. Peygamber'in o toplantıda şöyle dediğini naklediyor: "... Allah bana en yakın akrabalarım olan sizi bu dine çağırmanı emretti. Benim kardeşim, vasım ve halife olmak üzere aranızdan hanginiz bu işimde bana yardımcı ve arkadaş olacaktır? dediğinde toplantıda hazır bulunanlar sustular. Ben hazır olanların en küçükleri idim. Onun çağrısını kabul edip ayağa kalktım. Bunun üzerine O, elini tutarak: "İşte bu genç benim kardeşim, vasım ve sizin aranızda benim halifemdir, siz onun sözlerini dinleyiniz, ona itaat ediniz." buyurdu.

b) Cenab-ı Allah, Hz. Peygambere kendisinden sonra müslümanlara halife olarak Ali b. Tâlib'i bildirmesini emretmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamber! Sana Tanrın tarafından gönderileni, herkese bildir, erıştır. Böyle yapmazsan, peygamberlik vazifeni yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur." (V/70).

İmamiyye Şiasına göre, bu ayet, Hz. Peygamber, Vedâ Haccı dönüşü, 10 Zilhicce 10/16 Mart 632'de Mekke ile Medine arasında Cuhfe yakınlarında Gadîr Hum denilen yerde nâzil olmuştur. İşte orada, Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin elinden tutup havaya kaldırarak. "Ben kımin mevlâsı (dost) isem Ali de onun mevlâsıdır" demiştir. Bu şekilde Hz. Ali, o zaman Hz. Peygamber tarafından müslümanlara imâm tayin edilmiştir.

Ehl-i Sünnet ise, bu ayetin (V/67) burada ve bu maksatla değil, çok daha önce nâzil olduğunu ve kâfirlerden söz ettiğini kabul

etmektedirler.

c) Hz. Ali (r.a.) Kur'an-ı Kerim'i en iyi bilendir. Peygamberin en son dostu ve arkadaşıdır. O'nu yıkayan ve kefenleyendir. Hz. Peygamber'in diğer insanlara öğretmeyip de sadece Hz. Ali'ye özel olarak öğrettiği fazla ilmin bulunması gibi iddialar da Hz. Ali'nin ve evlâdının imâmetlerine gerekçe gösterilmiştir.

Bizzat Hz. Ali, kendisinde gizli bir ilmin bulunduğu iddiasının yalan olduğunu insanlara, bir hutbesinde şöyle ilân etmiştir: "Kim bizim nezdimizde birşeyin bulunup onu okuduğumuzu söylese yalan söylemiş olur. Ancak Allah'ın kitabı ve şu sahife müstesna (o sahifede develerin dışlarına ve yaranılmaya dair bazı hükümler bulunuyordu)."

Hz. Ali yine şöyle dedi: " (Resûlullah) diğer insanlara öğretmeyip sadece bize öğrettiği şey yoktur. Ancak şu kılıç kınında bulunan müstesna... ve üzerinde "Allah, ondan başkasının adına zebh eden (hayvan kesen) kimselere lânet etsin" ibaresi yazılı bir sahife çıkardı. Kendisine Ebû Tufeyl Amir b. Vâsile dedi ki: Resulullah (s.a.v.)'in sana gizli olarak öğrettiği şeylerden bize birşey anlat. Hz. Ali : Resûlullah (s.a.v) in insanlardan gizleyip bana sır olarak söylediği birşey yoktur, cevabını verdi.

Öte yandan Resûlullah'ın ashabından bir kısmına özel bir ilim öğretip, diğerlerine öğretmediğini iddia etmek tehlikeli bir husustur. Çünkü bir Peygamber, Allah'ın kendisine vahyettiklerini bütün insanlara tebliğ etmekle memurdur. Onlardan bir şey gizlemesi O'na haramdır.

Zira Kur'an-ı Kerim, bu konuda şöyle buyurur:

"Eğer o peygamber bize karşı, birtakım sözler uydursaydı, onu sağ elimizle yakalar, sonra kalp damarlarını koparırdık." (LXIX/44-46); "Ey Peygamber! Sana Tanrın tarafından gönderileni herkese bildir, erıştır. Böyle yapmazsan, peygamberlik vazifeni yapmamış olursun." (V/70); "Onlar ki sarîh ayetlerimizi ve gösterdiğimiz doğru yolu, insanlara Kitapta beyan ettikten sonra, gizlemeğe kalkarlar; Allah

onları rahmetinden kovar ve onlara lânet edebilecek herkes lânet eder." (II/159).

Burada İmâmiyye Şi'asının sözlerini özetleyecek olursak, imâmete inanmak, imandan bir cüzdür. Allah'ın emriyle Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali imâm tayin edilmiştir. İmâmet 12 imâm arasında zincirleme devam eder. Her önce gelen imâm kendisinden sonra geleni tayin etmiştir. Bunların sayısı onikidir. Onlar, imâmlarda şu vasıfları şart koşarlar:

1- Peygamber gibi hatadan ve gûnahtan masum olması.

2- Zamanın bütün ilimlerini en iyi bir şekilde bilmesi ve zamanının en faziletlisi olmasıdır.

İmâmiyye'ye göre, onikinci imâm Mehdi Muntazar (Beklenen Mehdi) hâlen sağ olup, kıyametin kopmasından önce zulüm ve haksızlıkların sardığı dünyayı, adâlet ve doğrulukla doldurmak için zuhur edecektir.

E. Me'âd:

Me'âd, tekrar dönülüp gelinen ve önceden bulunulan yer demektir. Bütün müslümanlar gibi İmâmiyye Şi'ası da, Allah Teâlâ'nın insanları öldükten sonra Âhret günü, yeni bir yaratılış içinde, dünyada yaptıklarından dolayı itaat edenleri mükâfaatlandırmak, âsileri cezalandırmak üzere dirilteceğine inanmaktadır. Bu me'âd, hem cismânî, hem ruhânî beraberce olacaktır. Öldükten sonra dirilmeyle ilgili birçok Kur'an ayetleri vardır. Meselâ, "İnsan, kemiklerini toplayamayacağımızı mı sanıyor? Evet, biz onun parmak uçlarını bile düzeltmeğe kadırız." (LXXV/3-4); "Münkirlerin iman etmemelerinden şaşırıyorsan da bil ki asıl şaşmaya değer şey onların "Biz toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?..." demeleridir." (XIII/5); "Biz ilk defa yaratmada, acız mı gösterdik ki yeniden yaratmak hususunda acız kalalım! Hayır onlar, bu yeni yaratılıştan şüphe içindedirler." (L/15); "İnsan görmüyor mu ki biz onu bir nutfeden yarattık da o bize apaçık isyan ediyor. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal

iradına kalkışıyor. Ve "Çürümüş kemikleri kim diriltebilir?" diyor. De ki, O'na ilk önce kim varlık verdiyse, elbette onu O tekrar diriltir. Bütün hilkatın her keyfiyetini hakkıyla bilen O'dur." (LXXV/77-79).

İmâmiyye, âhîret hallerini yorumsuz olarak kabul etmekte ve keyfiyetinin akılla bilinmeyeceğini ifâde etmektedir. Yalnız kabir sorusu, mizân, hesâb ve benzeri hususlarda Ehl-i Sünnet'in görüşlerine göre bazı farklılıklar vardır. Meselâ insana kabirde "Rabbinden, peygamberinden" sorulduktan sonra, "İmâmın kim?" diye de sorulacağına ve imâmının Ali" olduğunu söyleyenlerin kurtulacaklarına inanmaktadırlar. Yine İmâmiyye'ye göre, kıyâmet gününde Hz. Peygamber'in Kevser Havuzunun suyunu Hz. Âli, dostlarına dağıtacak, düşmanlarını uzaklaştıracaktır. Şî'a, kıyâmet gününde peygamberlerin şefa'atine inandıkları gibi imâmların da şefa'at edeceklerine inanmaktadırlar.

Sonuç

"İmâmiyye Şî'ası'nda İnanç Esasları" adı altında sunduğumuz bu araştırmamızı, daha çok şîi kaynaklara dayandırmaya çalıştık. Mameflîh yeri geldikçe Ehl-i Sünnet kaynaklarına da müracaat ettik. Fazla ağırlıklı olmamakla beraber, gerek gördüğümüzde Şî'a'nın görüşlerini Ehl-i Sünnet görüşleriyle karşılaştırdık. Doğrudan dinin esaslarıyla ilgili olmayan, Rîc'at, Bedâ' ve Takiyye gibi inanışlar üzerinde durmadık. İmâmiyye Şî'ası, bu gibi konularda da Ehl-i Sünnet'ten ayrılmaktadır.

İncelememizde ele aldığımız konulara bakıldığında, Ehl-i Sünnet ile Şî'a arasındaki en önemli farkın imâmet (hilâfet) meselesinde olduğu görülecektir. Çünkü Ehl-i Sünnete göre, hilâfet dinin asıllarından olmayıp, fûrû'a ait bir meseledir. Şî'a'ya göre, hilâfet köke ait bir mesele olup, Dinin rûkûnlerinden ve imanın cûzündendir. Bu yüzden şîilik siyâsî menşelî olup, sonradan dinî hususiyet arz etmiştir. Şî'a, inanç esaslarının birçoğunda İslâm Mezheplerinden Mu'tezile gibi düşünmektedir.

Bibliyografya

1- Abdalbâkır Gölpınarlı, Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik, İstanbul, 1979.

2- Abdulkâhır el-Bağdâdî, el-Fark Beyne'l-Fırak, Beyrut, 1973.

3- Dr. Abdullah Feyyâz, Tarihu'l-İmâmiyye ve Eslâfihim mine's-Şi'a, Beyrut-Lübnân, 1975.

4- Abdurrahîm, Mezâhib-i İslâmiyyeden Akâid-i İmâmiyye, Şeyhzâdebaşı, Evkâf Matbaası, 1340 h.

5- Ahmed Emin, Duha'l-İslâm, III, Beyrut, Tarihsiz; Fecru'l-İslâm, IV el-Kahire, 1964.

6- el-'Allâmetu'l-Hillî, Keşfu'l-Murâd fî Şerhi Tecridi'l-İ'tikâd, Kum-İran, 1366h.; el-Bâbu'l-Hâdî 'Aşere, ma'a Şerhihü'lî Mîqdâd b. Abdillâh es-Suriyy ve Miftâhu'l-Bâb il Ebf'l-Feth b. Mahdûm'l-Huseynî, Hakkakahu ve kaddeme 'aleyhi ed-Doktor Mehdi Muhakkak, Tahran, 1365h.

7- Allâmah Sayyid Muhammad Husayn Tabâtabâ'î, Shi'ite Islam, Translated from the persian and Edited with an Introduction and Notes by Seyyed Hossein Nasr, State University of New York Press, Albany, 1975.

8- Colloque de Strasbourg (6-9 Mai 1968) Le Shi'isme Imâmîte, Paris, 1970.

9- Ebû Cafer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh el-Kummi "Şeyh Sadûk", Risâletu'l-İtikadâtî'l-İmâmiyye (Şii-İmâmiyye'nin İnanç Esasları), Önsöz ve Notlarla Çeviren: Doç. Dr. Ethem Ruhi Fıglah, Ankara, 1978.

10- Ebu'l-Feth Muhammed Abdülkerim b. Ebû Bekr Ahmed eş-Schristâni, el-Milel ve'n-Nihal, el-Kahire, 1968.

11- Ebu'l-Hasan el-Eş'ari, Makâlâtü'l-İslâmiyyin, Kahire, 1969.

12- Ebu'l Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahman el-Malâfî eş-Saffî, et-Tenbih ve'r-Redd, Beyrut, 1968.

13- Ebu'l Muzâfer el-İsferâyini et-Tebzir fî'd-Din, Bağdâd, 1955.

14- Prof. Dr. Ethem Ruhi Fıglah, İmâmiyye Şiâsi, İstanbul, 1984.

15- Ebû Muhammed el-Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî, Fıraku's-

Şî'a, Necef, 1936.

16- Doç. Dr. Emrullah Yüksel, Kelâm Dersleri (İlahiyat ve Nübüvvet), Ankara, 1986.

17- Prof. Henri Laoust, La Critique du Sunnisme dans la Doctrine de'al-Hilli, Revue des Etudes Islamiques, XXXIV, 1966, Paris, 1967.

18- Prof. Dr. Hüseyin Atay, Ehl-i Sünnet ve Şî'a, Ankara, 1983.

19- Prof. Dr. İrfan Abdulhamid, İslâm'da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları, Çev. Dr. M. Saim Yeprem, İstanbul 1983

20- Moojan Momen, An Introduction to Shi'i Islam, Yale University Press, New Haven and London, 1985.

21- Muhammed Abdulkerim 'Atûm, en-Nazarıyyetu's-Siyasıyyetu'l-Mu'asıratu li's-Şî'ati'l-İmâmıyyeti'l-İsnâ 'Aşeriyye, Amman, Ürdün, 1988.

22- Prof. Muhammed Ebû Zehra, İslâm'da Siyasî ve İtikâdî Mezhepler Tarihi, Çevirenler: Ethem Ruhi Fıglalı, Osman Eskiçioğlu, İstanbul 1970.

23- Muhammed el-Huseyn Âlu Kâşîfî'l-Ğitâ', Aslu's-Şî'a ve Usûluhâ, Necef, 1965.

24- Prof. Muhammed Tancı, Yüksek İslâm Enstitüsü, Mezhepler Tarihi Dersleri (basılmamış).

25- Muhammed Rızâ el-Muzaffer, Akâidu'l-İmâmıyye, Beyrut, 1973.

26- Prof. Dr. Neşet Çağatay, Prof. Dr. İbrahim Agah Çubukçu, İslâm Mezhepler Tarihi I, Ankara, 1965.

27- Sa'du'd-Din et-Taftâzânî, Şerhu'l-Makâsîd, Matbaa-ı Amire, 1277h.

28- Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Şerhu'l-Mevâkıf, İstanbul, 1239h.

29- Prof. Dr.M. Tayyib Okıç, Kur'an-ı Kerim'in Uslûb ve Kıraatı, Ankara Üniv. basımevi, 1963.

30- Doç. Dr. Yaşar Kutlay, Tarihte ve Günümüzde İslâm Mezhepleri, Ankara 1968.

RESULULLAHTA " MUHATABA GÖRE " ve " TEDRİC " PRENSİPLERİ

Prof.Dr. İbrahim CANAN

GİRİŞ : İlk müslümanların, hususen Hz. Muhammed'in başarısının büyüklüğünü hakkıyla takdire zamanımız büyük bir fırsat vermiştir : İşte Komünizm yıkıldı; O Komünizm ki ilmi olduğunu iddia etmişti. İnsanlığın çağlar boyu teraküm eden tecrübesini sermaye yapmıştı. Kendine engel telakki ettiği, değil fertleri, pekçok kavimleri ve hatta milletleri bile toptan yoketmekten çekinmemişti.

Ama üç çeyrek asır demeden pes etti, geride milyonlarca maktul, harap edilmiş bir beşeri kültür, maddeten ve mânânen viraneye çevrilmiş diyarlar ve kendisine lanet okuyan yüz milyonlar bırakarak bir daha geri gelmemek üzere çekip gitti.

İslâm ise, aradan geçen 15 asra rağmen dîmdik. Bütür bir küfür âleminin sistemli, ısrarlı elbirlik saldırılarına rağmen dîmdik, taptaze. Her gün yeni gönüller, yeni diyarlar fethetmeye devam ediyor. Avrupa'ya, Amerika'ya sulh yoluyla girdi. En ileri zekâları ve en öndeki ilim ve kültür dahilerini, tefekkür ustalarını kendine çekerek bütün insanlığa sulhu götürme hedefine emin adımlarla ilerliyor.

Hele ilk asırdaki, Hz. Muhammed ve O'nun ashâbı dönemindeki, silahsız, emeksiz, askersiz dönemdeki başarıları beşeri ölçülere sığmıyor, izah edilemiyor. Çoğu kere " Mucize ", " İslâm Mucizesi " denip geçiliyor.

İslâm dünya çapında gündeme geldiği, İslâm Milletlerinin de geçmişin esaret ve asırların uyusukluğundan kurtulma dönemine girdiği bir devrede, ilk müslümanların başarısını " mucize " kelimesiyle ifade etmeyi uygun bulmuyoruz. Çünkü bu izah, onların başarıda takip ettiği yoldan ibret almaya, istifade etmeye engel olacaktır. Zira biz, mucize deyince, taklidi kabil olmayan bir ihsan-ı ilâhî anlıyoruz.